

3.3 Recenze

(Alena Miltová)

napsání anotace náročnější na čas i znalosti), anotaci může redakce časopisu zveřejnit brzy po vydání knihy a její uveřejnění nevyklučuje pozdější uveřejnění recenze na tutéž knihu. Odborné časopisy někdy vydávají tzv. monotematická čísla, tj. čísla věnovaná jednomu výzkumnému tématu, disciplíně apod. V takovém případě se redakce snaží uveřejnit v časopise kromě recenzí také blok anotací knih, které se více či méně vztahují k tématu monotematického čísla.²⁰

Anotace tzv. nakladatelská je uveřejněna za poněkud jiným účelem – má potenciálního čtenáře nejen upozornit na novou knihu, ale také ho přimět k tomu, aby si ji zakoupil. Pokud je uveřejněna v nakladatelském katalogu nebo jiném reklamním materiálu, obsahuje kromě základních údajů (autor, název, nakladatelství, pořadí a rok vydání, počet stran) také informaci o typu vazby (brožovaná nebo pevná/vázaná), formát (rozměry knihy), ISBN (Mezinárodní standardní číslo knihy) a cenu doporučenou nakladatelstvím. Taková anotace bývá často velmi stručná, někdy jen jedno až dvouvětá.

Je-li anotace otištěna na zadní straně knižní obálky, mnohé z těchto informací neobsahuje, neboť je lze získat v jiné části knihy – autor a název knihy jsou na přední straně obálky a na předšádce, místo vydání a nakladatelství tamtéž, počet stran lze zjistit nalistováním poslední stránky atd. Anotace na zadní obálce tedy začíná popisem knihy, případně může být uvozena několika otázkami nebo tvrzeními, charakterizujícími témata knihy, od nichž přechází k jejímu popisu. Zpravidla nechybí informace o autorovi a jeho díle (je-li autorů více, bývají u odborných knih informace o všech autorech uveřejněny na konci knihy, zpravidla před rejstříkem). V nakladatelské anotaci se při popisu někdy upozorňuje na to, čím se daná kniha liší od jiných knih vydaných v dané zemi na toto téma nebo čím navazuje na předchozí práce autora. To jsou formulace, které již mají částečně hodnotící charakter, a proto je v *časopisecké anotaci* obvykle nenajdeme. ISBN se na zadní straně obálky uvádí společně s čárovým kódem, který slouží pro evidenci knihy v obchodním styku nebo v knihovnách.

²⁰ Příkladem takového bloku anotací je např. dvojčíslo *Sociologického časopisu* 2002, 1–2, věnované české sociologii v letech 1989–2001. Otištěno je zde 100 anotací českých sociologických publikací za období 1990–2001.

Recenze je, stručně řečeno, zhodnocení díla. Než se budu zabývat recenzemi v odborných časopisech, zmíním se stručně o tzv. recenzním řízení. To je interní hodnocení napsaného díla, které na objednávku nakladatelství zpracovává jiný odborník (jiní odborníci) v dané problematice. Podle jeho (jejich) připomínek pak autor svou práci upravuje, upřesňuje atd. U odborných knih bývá informace o recenzentovi (recenzentech) v knize uvedena na jedné z předních stran.²¹ V případě odborných časopisů probíhá recenzní řízení anonymně.²²

Recenze uveřejněná v odborném časopise je uvedena stejnými údaji jako anotace (tj. plné jméno autora, úplný název knihy včetně podtitulu, místo vydání, nakladatelství, rok vydání a počet stran, případně také informace o pořadí vydání /pokud nejde o první vydání/, rozsahu příloh a ediční řadě, v níž kniha vychází; v případě překladu se uvádí také překladatel). Pak následuje, opět jako u anotace, charakteristika tématu knihy a informace o jejím členění. Zde však již podobnosti s anotací končí, neboť recenze je *hodnocením* a jakákoli informace v ní obsažená může být doplněna názorem autora, tj. věcnou kritikou. Předmětem tohoto hodnocení tedy může být i samo členění knihy nebo autorova vlastní charakteristika obsahu a účelu knihy (recenzent např. může shledat, že autor v úvodu deklaruje určitý obsah a záměr knihy, od nichž se však skutečný obsah knihy a její zpracování liší). V úvodní části může být také uvedena informace o autorovi – v případě, že je neznámým nebo méně známým autorem, bývá podrobnější a spíše věcná (kde působí, čím se zabývá); v případě, že je známým, může již na tomto místě autor recenze zařadit recenzovanou knihu do kontextu jeho dosavadního díla a v tomto smyslu posoudit její kvalitu. Pro recenzi je tedy příznačné, že se v ní prvky informační prolínají s prvky hodnotícími a málokdy je lze od sebe přísně oddělit. Z konkrétních formulací však musí být zřejmé, co je informace a co hodnocení (názor) recenzenta.

²¹ Vzhledem k tomu, že studenti se s výsledky takového recenzního řízení ani nemají možnost seznámit, ani nejsou autory takových recenzí (odborných posudků), odkazují zájemce na příslušnou pasáž v knize [Šesták 2000: 132–135].

²² Více viz kapitola 8. Odborný text v redakci časopisu a knižním nakladatelství.

Hlavním účelem hodnocení je posoudit, zda, čím a jak přispívá recenzovaná kniha k rozvoji poznatků v daném vědním oboru. Autor proto musí vzít v úvahu (a také to výslovně uvést), zda jde o studii věnovanou určitému konkrétnímu problému, syntetickou monografii, odbornou esej, sborník, učebnici nebo jiný typ publikace. Pro každý z nich volí poněkud odlišná kritéria hodnocení. Zatímco v případě studie se může podrobněji zaměřit i na výzkum, o kterém kniha referuje (hypotézy, zvolená metodologie, vyvozené závěry atd.), v případě syntetické monografie se více zaměřuje na literaturu, s níž autor knihy pracuje (hodnotí její relevantnost, úplnost apod.). Zpravidla nejtěžší práce čeká recenzenta v případě sborníku – nechce-li se v recenzi omezit na pouhý výčet textů v něm obsažených a jejich autorů, musí se pokusit „vyhmátnout“ klíčové texty sborníku a ty zhodnotit podrobněji. V případě učebnice je pak zřejmé, že hlavními kritérii hodnocení jsou měřítka pedagogická (vhodnost učebnice pro daný stupeň studia, úplnost, způsob zpracování jednotlivých témat, názornost apod.).

Formu recenze většinou odborné časopisy v sociálních vědách neurčují. Například *Sociologický časopis* stanovuje pouze maximální délku – sedm takzvaných normostran²³. Nahlédnutím do několika posledních čísel *Sociologického časopisu* zjistíte, že recenze se svou délkou dosti liší – jejich rozsah je od dvou do sedmi tištěných stran (jsou přitom tištěny menším typem písma než stati).²⁴

Co se v knižní recenzi hodnotí? Ve stručnosti lze říct, že všechno, ale v hodnocení nesmí být opomenuty zejména hlavní závěry práce. Jednotlivé části (kapitoly) knihy hodnotí recenzent průběžně, tak jak postupně pojednává o obsahu knihy, v závěru však musí uvést svůj názor na knihu jako celek a její podstatné závěry. Pokud s dílčími nebo konečnými závěry nesouhlasí, cituje

²³ Normostrana je zkrácený výraz pro normovanou stránku. Normovaná stránka má 30 řádků o 60 úhozech (tj. včetně mezer). V zásadě jde o „měrnou jednotku“. Zpravidla se nevyžaduje, aby stránky měly přesně tento formát. Spíše jde o požadavek, aby např. práce, jejíž maximální povolený rozsah je 10 normostran, měla maximálně 18000 (30×60×10) úhozů (znaků i s mezerami). Stále častěji se však (zejména u kratších textů) požadovaný rozsah udává počtem slov (v editoru Microsoft Word nalezneme informaci o počtu znaků i slov editovaného textu v menu Soubor: odkaz Vlastnosti: karta Statistické informace; nebo Nástroje: Počet slov).

²⁴ Podrobné pojednání o psaní recenzí viz [Segert 1995].

v polemice pasáže, které kritizuje, nebo alespoň přesné odkazy na ně. Kromě toho samozřejmě upozorňuje na nepřesnosti i drobnější chyby (ve jménech, bibliografii, tabulkách atd.), pokud se vyskytnou. V případě potřeby hodnotí způsob práce s poznámkovým aparátlem, zpracování bibliografie, rejstříků a dalších příloh, grafickou podobu knihy apod. V neposlední řadě může zhodnotit jazyk, jímž je kniha napsána. Jedná-li se o překlad, je důležitou složkou recenze zhodnocení jeho kvality. Je-li autor vůči překladu kritický, dokládá svá tvrzení citáty z původního vydání díla, navrhuje vlastní správná řešení, případně uvádí příklady z existujících překladů do jiného jazyka.

Kdo píše recenze? V odborných časopisech najdeme recenze jak od uznávaných odborníků, tak od začátečníků. V pracích zabývajících se tématem „jak psát ve vědě“ se často diskutuje o tom, zda recenze mohou psát začátečníci v oboru, tedy také studenti. Většinou se dospívá k názoru, že psaní recenzí je vhodnou přípravou pro další publikační aktivity a že by tedy začátečníci recenze psát měli. Předpokladem dobře napsané recenze je totiž důkladné seznámení se s recenzovanou knihou, její argumentací, závěry atd., a toho může být i začínající autor dost dobře schopen. Sice může mít potíže se splněním některých nároků, které se na recenzi kladou – jako je například zasazení recenzované práce do širších souvislostí vývoje oboru; důkladné a o široké znalosti opřené posouzení literatury, s níž pracuje autor knihy; stejně důkladné znalosti použité metodologie; mezioborové souvislosti díla; aj. –, ale pokud ji zpracuje kvalitně, může být i jeho recenze prospěšná a smysluplná. Pro začínajícího autora také platí, že svou případnou kritiku neformuluje zpravidla tak vyhrčeně, jak by ji formuloval zkušenější autor (výjimky v podobě žáků kritizujících své učitele se samozřejmě také vyskytují). Recenze často bývá první položkou bibliografie začínajícího badatele.

Kdo vybírá recenzenta? Redakce odborných časopisů obvykle mají svůj okruh potenciálních autorů recenzí, na které se obracejí se žádostí o napsání recenze na knihu, která podle jejich názoru spadá do oblasti zájmů čtenářské obce časopisu.²⁵ Zpravidla se

²⁵ Jak uvádí [Šesták 2000: 135n.], je mezinárodní zvyklostí, že dostane-li někdo od redakce časopisu recenzní výtisk knihy a napíše na ni recenzi, zůstává mu tato kniha v osobním vlastnictví.

jedná o závažné, významné knihy v daném oboru nebo ty, o nichž se předpokládá, že vyvolají diskusi. Opačným případem je situace, kdy se na redakci obrací potenciální recenzent s vlastním námětem na to, jakou knihu by chtěl pro časopis recenzovat. Často se jedná o zahraniční knihu, blízkou tématu, kterým se recenzent zabývá. Výběr recenzenta určité knihy někdy bývá pro redakci delikátní záležitostí – o některém recenzentovi autor knihy již předem ví, že knihu takzvaně „ztrhá“, takže se snaží zjistit, zda mu ji redakce zadala k recenzování, případně tomu zabránit.

Kdo vybírá knihy k recenzování? Odpověď na tuto otázku lze částečně nalézt již v předchozím odstavci. Skutečnost je taková, že redakce časopisů dostávají od nakladatelství zdarma výtisky nově vydaných knih – nakladatelství mají zájem na tom, aby jimi vydané knihy byly recenzovány (výňatky z recenzí se pak někdy objevují v reklamních materiálech nakladatelství), ale výběr knih je samozřejmě v kompetenci redakce časopisu. Stejný zájem mají i autoři. Kromě informačně-kritické funkce mají totiž publikované recenze ještě funkci vedlejší – jsou dokladem ohlasu na uveřejněné dílo a takový ohlas, zejména pokud je kladný, používá autor recenzovaného díla k doložení svého badatelského přínosu při habilitačním nebo profesorském řízení.

Musí být recenze vždy kritická? Samozřejmě nemusí, ale čím je recenze kritičtější, tím lépe musí být napsána – tím důkladněji musí recenzent pasáže, tvrzení nebo formulace, které se mu zdají sporné, promýšlet a tím lépe musí argumentovat a svá tvrzení lépe dokládat. Zásadně však platí, že vztah recenzenta k autorovi by neměl být nepřátelský. Jen opravdu věcná, neosobní kritika je pro vědu přínosem – může podnítit další plodnou diskusi, reorientovat výzkum apod. Přesto se může stát, že autora recenzované knihy se dotkne jak sama skutečnost, že recenze na jeho práci je silně kritická, či dokonce negativní, tak jednotlivá fakta, která recenzent uvádí v jeho neprospěch. Některé časopisy umožňují autorům recenzované knihy, aby na zveřejněnou kritickou recenzi své práce reagovali věcnými (nikoli osobními) argumenty. Současně se ale redakce odůvodněně brání otiskování neustálých replik věčných polemiků.

Pro studenty jsou recenze, které přečtou, důležitými zdroji informací. Díky recenzím se seznámí s knihou, kterou recenzent hodnotí, a podle toho se rozhodnou, zda danou knihu využijí při své

vlastní práci, či nikoli. Pokud student recenzovanou knihu zná, konfrontuje při čtení recenze své názory s názory autora recenze, případně – je-li recenze silně polemická – proniká do sporů, které ovládají daný obor. Čtením recenzí se student také postupně učí tomu, jak se píše. Pokud je student schopen číst plynně v cizím jazyce, je vhodné, aby četl i recenze v cizojazyčných časopisech. Jednak se tím seznámí s širším okruhem literatury, jednak zjistí, že v každé jazykové kultuře a národní vědecké komunitě se píše trochu jinak.

měl by autor zdůvodnit jejich výběr a zhodnotit jejich „kvalitu“ pro účely zamýšleného srovnávání³⁶, případně ukázat na jejich úskalí. Zvláštní pozornost je nutné věnovat výběru a zdůvodnění kritérií. Téměř vždy jde o výše zmíněné Prokrustovo lože. Průběh a výsledky komparace je třeba podpořit empirickou evidencí, jíž jsou opět odkazy, citace a parafráze. Závěr komparací bývá často diskusí, tj. úvahou o užitečnosti a relevanci typologie, k níž autor dospěl. Jak už bylo řečeno, každá klasifikace nebo typologie, která je výsledkem komparace, je téměř vždy ideálním typem, jemuž se realita tu více tu méně blíží. Je proto dobré zhodnotit výsledky srovnání i z tohoto hlediska a ukázat nejen přednosti zvoleného přístupu, ale také jeho meze.

Řada odborných statí se pohybuje na pomezí kompilátu a komparace a někdy je obtížné určitý text z tohoto hlediska jednoznačně zařadit. Příkladem jednoznačné komparace je stať Miroslava Nováka [2003]. Ačkoli se důsledně neodrží anglosaského stylu, jeho základní rysy zde nalezneme. V úvodu autor exponuje problém nebo cíl svého srovnání: hodlá ukázat, že kritiky klasické doktríny demokracie z pera K. R. Poppera a J. A. Schumpetera mají mnoho společného, „což v odborné literatuře zůstalo (...) téměř nepovšimnuto“ [c.d.: 12]. Protože koncepcím demokracie těchto autorů politologové „nevěnovali pozornost, jakou by si zasluhovala“ [tamtéž], a není tudíž těm, kdo je nečetli, pravděpodobně známa, představuje jádro statí jejich výklad; nejprve koncepce Schumpeterovy, poté Popperovy. Ve výkladu Novák hojně využívá i sekundární literaturu. Půdu pro závěrečné srovnání si připravil tím, že Schumpetera čte „s Popperovou pomocí“ [c.d.: 14]. Jinými slovy srovnávací hlediska odvíjí od Popperovy koncepce, k níž hledá paralely v koncepci Schumpeterově. Po výkladu Popperova pojetí přistupuje k vlastnímu srovnání, v němž zároveň shrnuje předchozí analýzu. Ukazuje, v čem jsou názory srovnávaných přístupů prakticky stejné a v kterých aspektech se přece jen liší. V závěru pak vyzdvihl dvě teze, v nichž se srovnávaní teoretikové shodují a které podle jeho názoru mají co říct i k dnešní situaci.

³⁶ O texty, publikované přístupy a jejich výsledky se můžeme opírat i při srovnávání metod. Přesvědčivější je však opřít srovnání o vlastní terénní práce. V takovém případě je výsledná zpráva svého druhu empirickou statí.

Komparace je vedle kompilace ve společenských vědách nejfrekventovanějším žánrem studentských prací. Podle mých zkušeností dávají (zejména nezkušení) studenti přednost kompilaci před komparací, protože se jim jednoduše zdá být snazší a jednodušší mají pocit, že je tolik nebrzdí v tvůrčím rozletu. Svým způsobem je to pravda. Pokud však student zvolí komparaci, je větší pravděpodobnost, že výsledkem bude odborný text. Hledání kritérií (společné třídy a diferencujících podtřídy) ho nutí, aby celou práci promyslel předem, což přispívá k jasnější strukturaci textu, jednoznačnosti tvrzení a jasnosti argumentů. Zvolí-li začátečník kompilaci, často se stává, že začne psát, aniž text předem promyslel, a vystavuje se tím nebezpečí, že sklouzne do povšechného povídání, které nemá s odborným textem nic společného. Kompilace zdánlivě³⁷ vyžaduje méně námahy, protože nemusíme hledat srovnávací kritéria. Ta však, jakmile jsou stanovena, výrazně usnadní analýzu i vlastní psaní textu. S mírným přeháněním lze říct, že kritéria autora při psaní sama vedou. Napsat komparaci je tak v zásadě snazší.

Hlavní zásada psaní komparace tedy zní: mimořádnou pozornost je třeba věnovat výběru kritérií srovnání.

4.3.3 Recenzní stať (rozběr díla)

Jak plyne z názvu, je recenzní³⁸ stať rozsáhlejším zhodnocením nějakého díla, jímž spíše výjimečně bývá jediná publikace. Daleko častěji jde o několik prací různých autorů zabývajících se stejným nebo podobným tématem a publikovaných v krátkém časovém rozmezí. Jiným příkladem je situace, kdy autor zasadí hodnocení recenzované práce do kontextu dalších významných nebo jinak zajímavých publikací věnovaných podobnému problému. Kvalitní rozběr a zhodnocení se téměř nikdy neobejde bez nějakého srov-

³⁷ U kompilace stejně jako u komparace musíme mít nejprve jasno o metodě (jíž jsou v případě kompilace otázky a v případě komparace kritéria). Z tohoto hlediska základní rozdíl mezi komparací a kompilací tkví v tom, že kompilaci (nekvalitní) lze napsat, aniž bychom si dříve rozmysleli metodu. V případě komparace je takovýto postup obtížnější, a tudíž hrozí menší nebezpečí, že výsledný text bude zcela nepřijatelný.

³⁸ Z latinského recensere: přehlížet, posuzovat, uvažovat.

nání. Recenzní stať je vlastně komparací, která však bývá volnější, a to v tom smyslu, že jejím předpokladem ani výsledkem nebývá žádná typologie nebo klasifikace. Jde spíše o zvážení přínosu daného textu v nějakém širším kontextu. Předmětem recenzní stati může být i samostatná mimořádně závazná nebo náročná publikace významného autora. V takovém případě však její součástí zpravidla bývá alespoň rámcové zhodnocení jeho dalších stěžejních prací. S hlubším rozbohem a zhodnocením celoživotního díla se ale setkáváme spíše v podobě knižní publikace než stati. V odborném tisku se stati tohoto typu neobjevují příliš často. Pokud ano, tak například v podobě nové interpretace nějakého klasického díla, případně zevrubného zhodnocení nějaké hojně citované nebo něčím převratné práce apod. Čím významnějšího autora se text týká, tím o něm a jeho díle existuje rozsáhlejší tzv. sekundární literatura, kterou je třeba v analýze využít a rovněž kriticky zhodnotit. V takovém případě je součástí rozboru i mi-niaturní přehledová stať³⁹.

Aby bylo hodnocení dostatečně přesvědčivé, musí jeho autor prokázat, že textu, jímž se zabývá, dobře porozuměl a chápe ho v kontextu, v němž byl napsán. Bývá proto zvykem v úvodu stručně představit autora recenzované práce a ukázat, jaké místo analyzovaná práce zaujímá v jeho dosavadním anebo životním díle. I v tomto žánru je samozřejmě třeba vyhovět základnímu požadavku na vědeckou práci, tj. nejprve zjistit, zda se dílem, jež je předmětem našeho zájmu, už dříve někdo nezabýval. Pokud už práce byla recenzována, měla by o tom stať informovat a autor by také měl prokázat znalost alespoň základní sekundární literatury (tj. prací vztahujících se k recenzované práci nebo jejímu autorovi). Autoři jedné příručky přirovnávají analýzu textu k hypotetické situaci, v níž rozebíráme automobil na jednotlivé součástky a přitom vysvětlujeme, k čemu a jak slouží, zda a nakolik je jejich činnost koordinována a nejsou-li zdrojem poruch [Guide 1986: 75]. Obvyklým cílem recenzní stati je odpovědět na otázku, jaké jsou přednosti a omezení práce, o níž referuje. Aby byla odpověď na tuto otázku dostatečně přesvědčivá, musí být podložena argumenty, které se musí opírat o zevrubnou analýzu díla, kterou je třeba doprovodit odkazovým aparátem. Jádrem stati je rozbor

³⁹ Viz následující kapitolu.

textu, nikoli jen jeho stručné převyprávění nebo mechanický výtah.

Samostatnou pozornost je vždy třeba věnovat pojmovému aparátu. V sociálních vědách existuje řada problémů, při jejichž řešení různí autoři pracují s tímž pojmem, ale dávají mu různý význam. Příkladem může být pojem postmoderní společnost. Někdo takto charakterizuje současné vyspělé země západního typu, jiní tvrdí, že k postmoderní společnosti teprve směřujeme. Jiným příkladem ze současnosti je pojem střední třída – co autor, to jiné vymezení. Pracuje-li autor recenzované práce s pojmem (pojmy) tohoto typu, například s pojmem „nová střední třída“, a jde-li navíc o pojem v práci klíčový, musí se na něj podrobněji zaměřit a ukázat souvislosti, přednosti a omezení zvolené definice, zhodnotit, nakolik ovlivnila řešení celého problému, atd. Diskuse nabývá podoby úvahy o variantních řešeních, případně kritiky řešení, jež zvolil autor recenzovaného textu, někdy i návrhů a doporučení pro další práci v tomto směru. Závěr bývá stručným shrnutím přínosu analyzované práce nebo prací.

Příkladem recenzní stati je text Radky Radimské [2003], jenž je věnován teorii soukromého života francouzského sociologa Françoise de Singlyho. Opírá se o dvacet titulů tohoto autora a dalších třicet prací, v jejichž kontextu o jeho teorii referuje. V jádru textu podává výklad teorie, jež zasazuje do širšího kontextu francouzské sociologie rodiny s důrazem na pojetí rodiny v díle É. Durkheima a P. Bourdieua. Druhým kontextem je konstruktivismus interpretativní sociologie P. L. Bergera a H. Kellnera. V závěrečné pasáži autorka analyzovanou teorii stručně charakterizuje a hodnotí. Na jedné straně vyzdvihuje, že Singlyho teorie „umožňuje odhalit fungování i dysfunkce“ rodiny a zároveň ukazuje, jakým způsobem se současná rodina přizpůsobuje stále více se individualizující společnosti, „v níž jsou vztahy mezi lidmi založeny na dobrovolnosti“. Na druhé straně však Singlymu vytyká, že jednak podceňuje mocenské vztahy a mechanismy dominance a jednak se ve své kritice determinismu dostává do druhého extrému, „neboť podceňuje strukturální vlivy a sílu omezující individuální svobodu“ [c.d.: 683].

Ve studentských pracích se v této souvislosti lze nejčastěji setkat s rozbohem a hodnocením nějaké klasické nebo významné novější rozsáhlejší práce, zřídka s rozbohem celého díla nějakého

autora. Jde o žánr relativně schůdný, pokud je předmětem analýzy nějaký doposud nezpracovaný text. Čím je text známější, s tím větším objemem sekundární literatury je třeba se vyrovnat a tím obtížnější je přijít s něčím zajímavým nebo novým. V recenzní stati nelze rozbor a kritiku určité práce oprít pouze o její četbu a o vkus recenzenta.

Hlavní zásada při psaní recenzní stati zní: nelze se omezit na popis recenzované práce (díla, autora). Musí jít o výklad a hodnocení, které je zasazeno do širšího kontextu.

4.3.4 Přehledová stať

Přehledová stať je typickým „hraničním žánrem“ mezi kompilací a komparací. Zatímco kompilát, tak jak je popsán výše, představuje syntézu nebo strukturovaný popis výběru určitých poznatků, přehledová stať by měla být co možná vyčerpávajícím přehledem o dosavadním bádání v určitém směru s úplným seznamem stěžejní relevantní literatury. Aby takový přehled nebyl jen anotovanou rešerší⁴⁰ (z níž přehledová stať vychází), je třeba publikace, o nichž pojednává, nějakým způsobem uspořádat, klasifikovat – na základě nějakých kritérií je porovnat a zhodnotit. V tomto ohledu se přehledová stať překrývá s komparací. Přínosný text tohoto žánru je výsledkem neméně tvůrčího úsilí jako v případě kompilátu a komparace, ač to na první pohled nemusí být zjevné. Ve srovnání s kompilátem je navíc náročnější na přesnost popisu a úplnost relevantního materiálu, o němž se opírá. Autor přehledové stati by měl mít téměř dokonalý přehled o tom, jak se dosud k problému přistupovalo, zda a do jakých slepých uliček se jeho řešení dostalo a jak daleko je dnes. V ideálním případě přehledová stať informuje také o diskusích (alespoň těch nejvýznamnějších), které k danému problému a jeho řešení (k textům) vedly. Obecně lze říct, že by měla zahrnovat výčet všech knižních publikací a statí v relevantních recenzovaných časopisech dotýkajících se daného tématu, případně objevit nějaké interní texty (z univerzit, výzkumných ústavů apod.). Od kompilátu se takový vyčerpávající přehled neočekává, ten se má opírat o promyšlený a zdůvodněný výběr prací relevantních určitému problému.

⁴⁰ O tom, co je to anotovaná rešerše a jak se pořizuje, viz kapitolu 6.1.

Referovat o všech textech nalezených v rámci vstupní rešerše⁴¹ lze jen zcela výjimečně. Snad tehdy, jde-li o nějaký nový, velmi úzce vymezený nebo „menšinový“⁴² problém. Ne vždy jsou také všechny texty dostupné. Texty, o nichž autor ví nebo může důvodně předpokládat, že jsou z nějakých důvodů pro téma stati zásadní, však musí získat v každém případě.

Přehledová stať bývá velmi často úvodní kapitolou rozsáhlejších monografií. Je také povinnou součástí vědeckých prací. Mimořádně zdařilé kapitoly tohoto typu, zejména ty, které podávají výstižný přehled určité problematiky a jejího řešení, bývají publikovány samostatně v různých sbornících nebo odborných časopisech. Zpracování textů (utřídění a zhodnocení) a někdy i jejich výběr bývají v takovém případě do jisté míry účelové, neboť jsou dány kontextem výzkumu, pro jehož účely byla rešerše, na níž stať stojí, pořízena. Proto by autor měl v úvodu kromě tématu a struktury textu čtenáře informovat o kontextu, v němž přehled zpracoval, zejména je-li stať zveřejněna samostatně. Forma a struktura přehledové stati se řídí stejnými pravidly jako kompilace a komparace.

Příkladem práce, která se pohybuje na pomezí přehledové stati a komparace, je sice jen čtyřiadvacetistránková, šíří svého záběru však monumentální práce Jiřího Musila [2003], jenž ji v úvodu charakterizuje jako „komparativní a historickou studii“ [c.d.: 138]. Referuje v ní o vývoji urbánní sociologie ve Spojených státech a Evropě v letech 1950–2000. Hlavním cílem je srovnání teorií tohoto období v USA, západní Evropě s důrazem na vývoj ve Velké Británii, Spolkové republice Německo a Francii, v bývalých socialistických zemích střední a východní Evropy s důrazem na práce z Polska, České republiky a Maďarska a v bývalém Sovětském svazu. Seznam literatury čítá více než 150 titulů. Po úvodní pasáži, v níž je přesně vymezen objekt zkoumání, následuje krátká kapitola, jejímž cílem je zasadit urbánní sociologii v druhé polo-

⁴¹ O vstupní rešerši pojednává kapitola 6.1.

⁴² V každé vědě nalezneme velmi specifická (nežřídka spíše exotická nebo raritní) témata, jimiž se zabývá jen několik málo odborníků. V rámci společenských věd je typickým příkladem úzká specializace v historii např. na zcela konkrétní událost spíše místního významu (například Mostecká stávká), v hudební vědě na konkrétní opus nebo zapomenutého autora, podobně v sociologii nalezneme specialisty, kteří se zaměří na jednoho polozapomenutého autora apod.